

TURKISH
ACADEMIC
RESEARCH
REVIEW

TÜRK
AKADEMİK
ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus

Ottoman Modernization of Society, Theoretical Change and Population

Cuma Doğan

Doktorant, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü
Ahi Evran University Graduate School of Social Sciences Department of History
e-mail: dogancuma@outlook.com.tr

Orcid: 0000-0003-2097-8578

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü-Article Type | Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi-Date Received | 22 Kasım / November 2019

Kabul Tarihi-Date Accepted | 25 Aralık / December 2019

Yayın Tarihi-Date Published | 31 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu | Ekim – Kasım - Aralık

Pub Date Season | October – November - December

Atf/Cite as: Doğan, Cuma, Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus/ Ottoman modernization of society, theoretical change and population. tarr: Turkish Academic Research Review, 4 (4),661-664. doi: 10.30622/tarr.650095

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/pub/tarr>

Copyright © Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey. All rights reserved.

Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus Ottoman Modernization of Society, Theoretical Change and Population

Kemal H.Karpat, Timaş Yayınları, İstanbul 2019, 190 s.

ISBN: 9786050814071

Cuma DOĞAN¹

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren köklü değişimler geçirmiş, kendisinden önce hüküm süren Türk-İslam devletlerinden aldığı miras ile kendine has bir devlet mekânizması inşa etmiştir. XVIII ve XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde modernleşme anlamında büyük atılımların yapıldığı bir dönemdir. Bu çağda, Osmanlı Devleti, Avrupa'nın üstünlüğünü kabul ederek idari, ekonomi, askeri ve kültürel alanda bir dizi düzenlemeler gerçekleştirdi.

Bu eser, ilk olarak orijinal ismiyle “*Social Interpendence, Restructuring and Modernization*” adıyla ABD’de bulunan Princeton Üniversitesi’nin Osmanlı modernleşmesiyle ilgili olarak hazırladığı ortak çalışmanın bir bölümü şeklinde kaleme alınmıştır. Eserin Türkiye’deki I. ve II. baskısı İmge yayınları tarafından, sonraki baskılar ise Timaş yayınevi tarafından gerçekleştirilmiştir. Eserin İmge yayınları tarafından gerçekleştirilen I. ve II. baskısı, “*Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*” ismiyle basılırken, Timaş yayınları tarafından yapılan III. ve IV. baskısında eserin ismi aynı olmakla birlikte “*kurumsal*” ifadesi, “*kuram*” şeklinde düzenlenmiştir. Kitap ana başlıklarıyla, *giriş*, *VI bölüm ve sonuç* kısımlarından ve bunların alt başlıklarından oluşmaktadır.

Karpat, Osmanlı Devleti’nin geçirdiği kapsamlı değişimin nedenlerini, modernleşme çağında aramak yerine XV ve XVI.yüzyıllarda aranması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Yazar, eserinde Osmanlı Devletinin yüzyıllar boyunca geçirdiği değişimleri sosyolojik açıdan analiz ederek, modernleşmenin yaşandığı XVIII ve XIX.yüzyıllarda, Osmanlı’da meydana gelen ıslahat hareketlerini, devlet yapısındaki değişiklikleri ve nüfus hareketlerini tarihsel bir çerçevede ele almaktadır.

Eserin giriş kısmında (sy: 15-23), Osmanlı Devleti’nin toplum yapısına ve idaresine dair tarihsel ve kavramsal meselelere değinilmektedir. Osmanlı’da toplumsal düzenin iki temel kurumdan meydana gelmekteydi. Bunlardan ilki; dört tabakadan oluşan hiyerarşik toplumsal düzen idi. Bu tabakalar: askerler, kılıç erbabı, kalem erbabı, bürokratlar ve tarımsal üreticilerden oluşmaktaydı. İkinci temel kurum ise millet sistemiydi. Osmanlı Devleti, bu iki temel kuruma, kendi toplumsal ve dini-kültürel özelliklerini uygulamış, bunu yaparken Orta Asya’dan miras kalan kendi siyaset geleneklerinden faydalanmıştır. Karpat, XVII.yüzyılda “uç” anlayışının ve fetih arzusunun sona erdiğini belirterek, bunların erken klasik dönemde Osmanlı Devleti’ni

1 Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi. e-mail: dogancuma@outlook.com.tr

yönlendiren en güçlü güdüler olduğunu; XVII.yüzyıldan itibaren, kökleri Orta Asya tarihinde veya Moğollar ile göçebe kabilelerin söylencelerinde yatan savaşçılıkla ve göçebe yaşamıyla ilgili geleneklerin, yönetici sınıfın hayatından silinmeye başladığını ve bunların yerini, yerleşik tarıma bağlı ve kültürle yoğrulmuş bir kent yaşamının aldığına vurgu yapmaktadır.

I.bölüm, (sy: 24-43) “*Toplumsal Altyapı*”, başlığıyla başlamaktadır. Bu bölümde, toplum alt-yapısı ordu, vakıf ve tımar kurumları üzerine indirgenerek, bu üç kurumun toplumsal yapıya etkileri tarihsel analizlerle ele alınmaktadır. Karpat’a göre, Osmanlı toplum yapısı, yatay ve dikey olarak ikiye ayrılmaktaydı. Ana gruplar, kenetlenmiş bir halde birbirine karışmaksızın ayrılmaktaydı. Her ana grup, kendi içinde küçük birimlere bölünmekteydi. Her birim, değeriyle hiyerarşik bir bağa sahip olmasına rağmen, kendi içinde geniş bir özerk alana sahipti. Bu bölümde, Osmanlı ordusu ve tımar sistemi arasındaki organik bağ, sosyoekonomik açıdan irdelenerek tarihsel verilerle açıklanmaktadır.

II.bölüm, (sy: 44-60) “*Klasik Dönemde Beşeri Kaynaklar*” başlığı altında, XV ve XVI.yüzyıllarda Osmanlı nüfusuna dair rakamlar verilerek, nüfusun dinsel, etnik ve dilsel verilerine değinilmektedir. Osmanlı’da devletin büyümesiyle birlikte, nüfus oranında doğrudan bir artış yaşanmış olup, klasik dönemde ekonomi kaynaklarında meydana gelen olumlu hareketler, kırsal ve şehir nüfus oranlarını etkilemiştir. Yazar bu bölümde, şehirlerin nüfus oranlarının artmasını, kırsal göçe bağlamaktadır.

III.bölüm, (sy: 61-78) “*Klasik Toplumsal Düzenin Çözülüşü*”, başlığı adı altında toplumsal düzenin değişmesi ve merkezi yönetimin güç kaybetmesi konuları ele alınmaktadır. Vergi toplama usullerinin değişmesi, askeriye'nin giderlerinin artması ve nüfus artışları devlette bir dönüşüm meydana getirmişti. Yazar, özellikle askeri teknolojide meydana gelen değişim ile birlikte, güçlü bir toplumsal dönüşümün yaşandığını, toplumsal düzenin değişmesiyle de birlikte merkezi yönetimin güç kaybettiğine vurgu yapmaktadır.

IV.Bölüm, (sy: 79-119) “*19.Yüzyılda Modernleşme ve Toplumsal Düzen*” başlığıyla başlamaktadır. Yazar, XIX.yüzyılda Osmanlı’da meydana gelen modernleşme çabalarının kökeninde “*merkezileşme*” dürtüsünün yattığını ifade ederek, bu dönemde başlıca amacın, yeni bir ordu düzeni oluşturmak olduğunu ve bu ordu sayesinde devletin merkezileşme olgusunu rahat bir şekilde yerine getirdiğinden bahsetmektedir. Bu bölümde, XIX.yüzyılda meydana gelen Osmanlı modernleşmesinin, üç temel koşulda gerçekleştiğine değinilmektedir. Birinci koşul “*merkezileşme*” olgusu olarak tanımlanırken, ikinci koşul, Avrupalı güçlerin giderek artan “*siyasi nüfuzu*” olarak sunulmaktadır. Diğer iki koşuldan türemiş olan üçüncü koşul ise, modernleşmenin “*ideolojik boyutu*” ele alınmaktadır. Yazar, III.Selim ile başlayan modernleşme hareketlerinin, başlangıçta halka hizmet götürmekten ziyade siyasi amaçlar güttüğünden bahsederek, modernleşme çalışmalarının tam kapasiteyle II.Mahmut döneminde başladığını ve merkezileşme olgusu çerçevesinde gerçekleştiğini dile getirmektedir.

V.Bölüm, (sy: 120-142) “*Beşeri Kaynaklar ve İskân Biçimleri*”, başlığı altında, Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan milletlerin, nüfus yoğunluğu ve nüfus değişim hareketleri tarihsel analizlerle, tablolar eşliğinde sunulmaktadır. Yazar bu bölümde, Osmanlı’da meydana gelen sanayileşme hareketlerinin kentsel nüfus oranlarını tetiklediğini ve aynı yüzyılda meydana gelen yorucu

savaşların etkisiyle de balkanlar bölgesinden yoğun göç dalgasının yaşandığını ve böylece Osmanlı nüfusunun, dini ve etnik anlamda büyük değişim geçirdiğini vurgulamaktadır.

VI.Bölüm, (143-152) “*Kentsel Gelişim*”, başlığı altında, Osmanlı’da meydana gelen kent ve kırsal nüfus hareketliliğinin değişim sebepleri sonuçlarıyla birlikte tarihsel pota içerisinde irdelenmektedir. Bu bölümde, Osmanlı Devleti’nde kentsel gelişim biçimlerini etkileyen temel etkenin Avrupa ile kurulmuş ekonomik bağ olarak yorumlanmaktadır.

Sonuç bölümünde yazar, modernleşmenin devlet eliyle planlandığını ve modernleşme sürecinde, Avrupa kurumlarının örnek alındığına vurgu yaparak, devletin modernleşme olgusunu merkezileşme ve devleti sağlamlaştırmak sloganıyla, bir dizi yasal düzenlemeler olarak algıladığından bahsetmektedir.

Kitap genel olarak, Osmanlı Devleti’nde meydana gelen modernleşme gelişmelerini geleneksel çerçevede, sosyolojik anlamda değerlendirmeye imkan vermektedir. Devletin gerçekleştirdiği ıslahatlar, halka indirgenememiş ve yönetici kesimiyle sınırlı kalmıştır. Devlet, modernleşme tanımını genel çerçevede yeni bir ordunun kurulması olarak algılamıştır. Devlet, yeni oluşturduğu orduyla birlikte merkezileşme anlamında yeni bir güç mekânizması oluşturmuştur. Devlet, bu mekânizma çerçevesinde, ıslahat girişimlerini rahatlıkla yerine getirebilmiştir.